

Szemlér Ferenc: Emlékezés egy süvölvényre

„Új könyvem tárgya és tartalma — írta Szemlér Ferenc utolsó, már halála után megjelent könyvéről — egy költői kedély kialakulása a század első három évtizedében, vagyis önéletrajzomnak azok a jellemző vonásai, amelyek a korszak irodalmi vonulatait és társadalmi hatásait ábrázolják az egyénre, hazai viszonyaink közepette — különös tekintettel a román—magyar együttélés sajátos összetevőire.” Valóban, az *Emlékezés egy süvölvényre* kevésbé korrajz, inkább önelemző memoár, amely egy fiatal lélek fejlődését és egy költői pálya első szakaszát mutatja be. Ugyanennek az időszaknak a korrajzszerű ábrázolása négy évtizede született Szemlér Ferenc tollán. A *Más csillagon* című regényes-szociográfikus könyvre gondolok, amely a Bukarestben tanuló magyar főiskolai hallgatók helyzetének bemutatása volt. Persze az új könyv sem nélkülözi a kor- és környezetfestő elemeket. Szemlér Ferenc hiteles képekben idézi fel brassói ifjúságának, vagy a Bukarestben végzett jogi tanulmányoknak történetét. Számos értékes irodalom- és nemzetiség-történeti adalékkal ismerkedünk meg ennek során. Így a bukaresti magyar főiskolások „Koós Ferenc Kör”-ének tevékenységével, a brassói „Székely Társaság” és a „Brassói Magyar Dalárda” munkájával. Ez utóbbinak elnöke különben az író édesapja: id. Szemlér Ferenc, a székeljudvarhelyi, majd brassói katolikus gimnázium egész Erdélyben népszerű igazgatója volt.

Az irodalomtörténeti adalékok mindemellett csak érintőlegesen tartoznak a könyv valódi tárgyához. Szemlér Ferenc ezúttal nem arra a különben rendkívül érdekes kérdésre próbált választ adni, hogy miként alakult a romániai magyar irodalom „második nemzedékének” pályakezdése. Ehhez a nemzedékhez tartozott különben Szemlér mellett Dsida Jenő, Horváth Imre, majd Szabédi László és Kiss Jenő. Igaz, érzékelteti a pályakezdés nehézségeit: a kínzó magányt és elzártságot, amely alig tette lehetővé, hogy e generáció fiatal képviselői egymásra találjanak, és ahogy mondani szokás, „írói nemzedékké” szerveződjenek. A pályakezdés nehézségeit mutatta az a folyamat is, amely Szemlér első verseskötetének megjelenéséhez vezetett. Erdélyben két tőkében erős magyar kiadó működött, a Minerva, amely a Magyar Párt és az egyházak támogatását élvezve elsősorban tankönyveket, egyházi és tudományos kiadványokat jelentetett meg, és az Erdélyi Szépművészeti Céh, amely a „helikonista” írók, ekkor, a húszas évek végén, főként az idősebb nemzedék munkáit adta ki. A fellépő fiataloknak, akárcsak a magyarországi írójelölteknek, megalázkodó módon kellett előfizetéseket gyűjteni, hogy a nyilvánosság elé jussanak. Így jelent meg a fiatal Szemlér Ferenc első verseskönyve is: az *Éjszakai kiáltás*, amely kétségtelenül átrajzolta az erdélyi magyar költészetről kialakult képet, minthogy annak az ifjúságnak az élményvilágát és közérzetét fejezte ki, amelynek a kisebbségi élet szűkös keretei között kellett elhelyezkednie, önmagára találnia.

Szemlér Ferenc első verseskötete, ahogy mondtuk, sokban eltért a „transzilván” líra kialakult karakterétől, attól a költői világtól, amelyet Áprily Lajos, Tompa László, Reményik Sándor vagy Bartalis János képviselt. Az „első” erdélyi nemzedék az erdélyi táj és történelem fölé hajolt, a kisebbségi sorsvállalás nem kevés heroizmust kívánó közérzetét a szimbolisták nyelvén fejezte ki. Az ifjú Szemlér Ferenc a városi költő tapasztalatával indult, maga is érdeklődött az urbánus élet és a technikai civilizáció iránt. Versein érződik, hogy közeli kapcsolatban állott ennek a civilizációnak a kellékeivel: a mozzival, az autóval, a gőzmozdonnyal. E kellékek sorra jelentek meg a költészetének ihlető forrásai között. Az ő számára már nem az emberi élet vagy az erdélyi sors jelképes értelmű közege volt a természet, hanem kirándulások és síturák terepe. Maga is kedvelte a sportokat, s a többi brassói fiatalal együtt boldogan siklott le a Pojáná havas lejtőin, élvezte a téli síkirándulások örömeit. (Ebben a tekintetben igen közel állott ahhoz a Radnótihoz, aki maga is versek sorában örökítette meg a nyári evezések és a téli síturák emlékeit.) A modernebb

szellemű városi költőre vallott az első kötet formavilága is. Szemlér Ferenc az expresszionista líra követőjének bizonyult, élményeiről szabadversekben számolt be, s tárgyiasabb szemléletmóddal váltotta fel az előtte járók impresszionista-szimbolista jellegű költői szemléletét.

Az *Emlékezés*... ennek a városi jellegű költészetnek a születését örökíti meg. Azaz a fiatal költő városi kultúrájáról és élményeiről számol be. Ritkán esik szó arról, hogy a romániai magyar irodalom kifejlődésében milyen nagy és változatos szerepet tölthettek be a történelmi hagyományokban gazdag erdélyi városok. Azok a városok: Kolozsvár, Nagyvárad, Arad, Temesvár, Marosvásárhely, Brassó, Segesvár, Nagyenyed, amelyeknek régi (magyar és szász) polgári kultúrája a modernebb városi civilizáció megbízható alapja lett. E városok féltő gonddal őrizték a régi és nemes hagyományokat, azt az „urbanitást”, amelynek még a középkor, a reneszánsz és a reformáció vetette meg alapjait. E városok kulturális arculata igen eltérő képet mutatott, az alföldi jellegű Nagyvárad vagy Arad mellett a bánáti jellegű Temesvár és a belső-erdélyi magyar Kolozsvár és Marosvásárhely mellett külön szint és tradíciót képviseltek a szász városok: Brassó, Nagyszeben, Segesvár. Szemlér Ferenc a Cenk aljába épült Brassót, szász elnevezéssel, Kronstadtot ismerte a legjobban, ott töltötte diák- és férfikorának talán legszebb éveit. A Fekete templom és az ősi városháza köré épült város nemes hagyományokat őrzött, európai tájékozódást és igényességet jelentett a latin civilizáció limesén. Erre a régi művelődési alapra épült a tizenkilencedik és huszadik század modernebb városi élete, amelynek már három nemzet és három kultúra: a szász mellett a magyar és a román alakította ki természetét. E három nép és művelődés békés egyetértésben élt egymás mellett. A három nagyhirű iskola: a szász Honterus, a román Șaguna és a magyar katolikus főgimnázium sem voltak szomszédvárok, inkább nemes versenyt folytató pedagógiai műhelyek. Az erdélyi szász irodalomnak Brassó volt a fellegvára, itt jelent meg (a később sajnálatos módon nációvá lett) Heinrich Zillich *Klingsor* című folyóirata. E folyóirat, legalábbis a húszas években, még eleven kapcsolatokat talált az Erdélyi Helikon íróival. (Szemlér Ferenc is megemlékezik az 1928-ban rendezett brassói szász—magyar írótalálkozóról.) Volt a városnak magyar sajtója is: a haladó szellemű Brassói Lapok, amelyet Móricz Zsigmond öccse: Móricz Miklós, később Kacsó Sándor szerkesztett, s amely egy ideig a fiatal Szemlér Ferencnek is munkát adott.

Brassó kétségtelenül azt a városi közeget jelentette, amelyre a fiatal költőnek szüksége volt. Az *Éjszakai kiáltás* verseiből sorra kiolvashatók a Brassóban szerzett élmények és felismerések. Itt került kapcsolatba Szemlér a modern európai kultúrával, itt jutott hozzá a társadalomtudományok alpműveihez, közöttük a marxizmus klasszikusaihoz, itt végezhetette el a nemzetiségi együttélés iskoláját, ismerhette meg a román irodalmat és gondolkodást. Bukarestbe kerülve, igaz, még nem beszélt románul, a román életben azonban már tájékozódni tudott. A román főváros azután új tapasztalatokkal gazdagította a Brassóban szerzett ismereteket. A hirtelen fejlődésnek indult délkelet-európai nagyváros, a maga ellentmondásos: ortodox és neolatin hagyományával meghatározó szerepet kapott Szemlér Ferenc szellemi fejlődésében. Egy fiatal ország törekvéseit és kultúráját ismerte meg, s ez könnyebbé tette számára az erdélyi tájékozódást is. Ennek a tájékozódásnak a további története már a harmincas évek irodalmi és személyes viszonyaira világítana. Örök veszteség, hogy az önéletírás folytatása elmaradt. A halál akkor igazán tragikus, ha termő életet pusztít, életet, amelynek még feladata van. Ilyen tragédia volt Szemlér Ferenc váratlan távozása is. (*Kriterion*, 1978.)

POMOGÁTS BÉLA